

Onderzoek naar omzet en werkgelegenheid Gespecialiseerde Restauratiebedrijven (augustus 2020)

Begin 2018 gaf het kort daarvoor opgerichte GA-Platform Restauratie het Economisch Bureau voor de Bouw (EIB) opdracht voor een onderzoek onder de leden-bedrijven van de aangesloten brancheorganisaties naar de belangrijkste kenmerken, knelpunten en mogelijkheden. Leden van het Platform zijn de erfgoedhoveniers, glazeniers, leidekkers, molenmakers, rietdekkers, smeden, steenhouwers, timmerbedrijven en voegers. De aangesloten bedrijven zijn merendeels klein en middelgroot, vormen de top van de specialisten in restauratiewerk en kenmerken zich door het ambachtelijk vakmanschap van de medewerkers.

Onderzoek 2018

Uit het vorige onderzoek kwam naar voren dat de circa 360 aangesloten gespecialiseerde restauratiebedrijven begin 2018 een gezamenlijke jaaromzet hadden van bijna 325 miljoen, waarvan 180 miljoen uit restauratie van monumenten. Bij de bedrijven werkten bijna 2.700 personen aan eigen personeel en 1.400 aan ingehuurde krachten. Het GA-Platform Restauratie is een koepelorganisatie van brancheorganisaties werkzaam in onderhoud en restauratie van monumenten.

Ontwikkelingen van invloed op restauratiemarkt

Omdat de overheid de monumentensector, onder andere via het programma Erfgoed Telt, sindsdien een aantal stevige impulsen heeft gegeven, opdrachtgevers in toenemende mate geneigd zijn voor onderhoud en restauratie van hun panden bij gekwalificeerde bedrijven aan te kloppen, maar de economische situatie door toedoen van het coronavirus ongewis is en het consumentenvertrouwen sterk gedaald, besloot het GA-Platform tot een update van de belangrijkste gegevens. De vraag is of deze factoren een rol van betekenis hebben gespeeld en/of nog spelen bij het wel en wee van de sector, met name voor wat betreft omzet en arbeidsmarkt.

Onderzoek 2020: Omzet en werkgelegenheid

Specifiek onderzocht is nu hoe de omzet van de bedrijven zich op dit moment ontwikkelt, welke de vooruitzichten zijn voor de komende maanden en jaren en in hoeverre het coronavirus invloed heeft op de voortgang van werkzaamheden. Tevens is gekeken naar de huidige aantallen medewerkers, de verwachte toe- of afname, in hoeverre de medewerkers een vast contract hebben, hoeveel gebruik wordt gemaakt van zzp-ers en naar het opleidingsniveau van de medewerkers en de wijze van opleiden. Dit laatste is van belang omdat het reguliere onderwijs het ten aanzien van deze specialismen, gelet op de geringe aantallen studenten, volledig heeft moeten laten afweten.

Kwaliteitsrichtlijnen

Het onderzoek wordt afgesloten met een rondgang langs de aangesloten brancheorganisaties met betrekking tot het wel of niet certificeren van de leden-bedrijven op restauratiekwaliteit en welke problemen daarbij opdoemen.

Verschillen met nieuwbouw

Hoewel de restauratiesector dicht tegen de bouw hangt, zijn de verschillen evident. Waar de restauratiemarkt in omvang redelijk stabiel is, met name in termen van beschikbare middelen en politieke rust, en weinig last heeft van verdragende wet- en regelgeving en schaarste aan materialen, kent de bouwmarkt momenteel sterke ups en downs. Ook blijft de restauratie van monumenten

voorlopig gevrijwaard van de nieuwe systematiek van kwaliteitsborging, die via de op stapel staande privatiseringswet (WKB) al jaren boven de markt hangt. Daarnaast heeft de restauratiesector niet te maken met grote achterstanden of nauwelijks te realiseren bouwopgaven. Enkele jaren terug zijn schrijnende achterstanden in onderhoud aan monumenten goeddeels weggewerkt. Zo bezien verkeert de sector in betrekkelijk rustig vaarwater. Opgemerkt moet worden dat de sector ook tal van specialismen kent die met bouw in het algemeen of met nieuwbouw slechts via een dun draadje verbonden zijn, zoals de zorg voor het groene erfgoed, de molenmakerij en de glazenierskunst.

Deel 1: Omzet

Gerealiseerd moet worden dat voor een aantal bedrijven in deze sector artistieke waarden hoger scoren dan omzet- of winstgedrevenheid. Maar het merendeel van de bedrijven probeert de gulden middenweg te bewandelen.

Gevraagd is naar de huidige omzet, mede in relatie tot de omzet in 2019, de mogelijke effecten van het coronavirus op de opdrachten, alsmede de omzetverwachtingen voor de komende maanden en jaren.

Gerealiseerde omzet ten opzichte van 2018-2019

De Gespecialiseerde Restauratiebedrijven via de branches aangesloten bij het GA-Platform Restauratie zijn veelal kleinschalig, met enkele middelgrote spelers als uitschieters. Deze laatste categorie betreft voornamelijk de leidekkers, voegers, timmerbedrijven en in mindere mate de steenhouwers. In totaal gaat het om circa 380 bedrijven, 20 meer dan in 2018. De omzetten lopen uiteen van enkele tonnen per jaar tot een kleine 20 miljoen.

De totale jaaromzet van deze bedrijven per 1 juni 2020 (van juni 2019-juni 2020) bedraagt 402 miljoen, waarvan 241 miljoen (60%) uit restauratie van monumenten. Vergeleken met de omzet in 2019 (juni 2018-juni 2019) is er weinig verschil. 67% van de bedrijven ziet z'n omzet gelijk blijven, 25% ziet groei. Bedrijven met een hogere groei spreken over een omzetgroei van gemiddeld 15%. 8% heeft te kampen met een lagere groei, van weliswaar slechts 3%.

Omzetverwachtingen in verband met corona

Corona blijkt vrijwel geen invloed te hebben op de werkzaamheden. Van teruglopende opdrachten is geen sprake. Slechts 9% van de bedrijven geeft te kennen met teruglopende opdrachten te worden geconfronteerd. Bij deze categorie laten de opdrachtgevers het even afweten.

Omzetverwachtingen voor de komende maanden (los van corona)

62% van de bedrijven denkt de omzetverwachtingen voor de komende maanden niet te hoeven bijstellen; 8% denkt met omzetsdaling te maken te krijgen en 30% ziet de omzet stijgen. Grootste optimisten hier zijn de voegers en molenmakers.

Omzetverwachtingen voor komend jaar

Meer dan de helft van de bedrijven (57%) verwacht een gelijke omzet te behalen als de nu gerealiseerde; 13% denkt te gaan zakken en 30% verwacht de opgaande lijn. Bij die laatste categorie onderscheiden de restauratieschilders zich als meest positieve partij.

Omzetverwachtingen voor de komende 3 jaar

Hoewel moeilijker in te schatten, zijn de respondenten redelijk stellig. Twee vijfde (40%) verwacht een stijging noch daling. De bedrijven die een af- of toename van hun omzet verwachten houden elkaar in evenwicht, beide 30%. Pessimistisch zijn de glazeniers en de timmerlieden; optimistisch de leidekkers en restauratieschilders.

Deel 2: Werkgelegenheid

Specialistische bedrijven in de monumentenzorg drijven voor een belangrijk deel op hoogwaardige vakbekwame medewerkers. Het ambacht staat er nog met hoofdletters geschreven. Niettemin hebben ook in de monumentenzorg digitalisering en robotisering hun intrede gedaan en de werkprocessen beïnvloed. Gevolg is dat voor jongeren een baan in de sector steeds aantrekkelijker wordt. Onderzocht is hoeveel medewerkers op dit moment in dienst zijn, hoeveel er een vast contract hebben; of men zich bedient van zzp-ers, hoeveel medewerkers men in de komende 3 jaar te hebben en met welk opleidingsniveau.

Huidig aantal medewerkers t.o.v. 2019

Het huidige aantal medewerkers bedraagt op dit moment 4300; dat zijn er 3100 in dienst, waarvan het gros met een vast dienstverband, en 1200 zzp-ers. De groei van het aantal medewerkers is niet spectaculair, maar het aantal groeit wel degelijk. We tellen 200 meer medewerkers dan in 2018.

Vaste contracten

Zoals vermeld hebben vrijwel alle medewerkers in dienst een vast contract. Het gaat om 95%. Dit hoge aantal is te verklaren door het zeer specialistisch karakter van het werk, de grote binding met de veelal familiebedrijven in de sector en de hoge kosten die de bedrijven moeten maken om de medewerkers te scholen en up-to-date te houden.

ZZP-ers

Het aantal zzp-ers bedraagt op dit moment 1200; dat is 200 minder dan in 2018. Deze daling valt te verklaren uit de behoefte aan meer eigen personeel met het oog op de continuïteit, geringere economische onzekerheden en de stabilisering van de erfgoedmarkt.

Verwachtingen medewerkers komende 3 jaar

Het optimisme voert de boventoon. 65% van de bedrijven verwacht meer medewerkers aan te nemen in de komende 3 jaar; 35 % van de bedrijven denkt minder medewerkers in dienst te hebben dan op dit moment. Opvallend is dat vrijwel geen enkel bedrijf verondersteld in personeelssterkte gelijk te blijven. Wanneer meer en minder gesaldeerd worden valt te verwachten dat de sector in de komende jaren zo'n 400 medewerkers extra nodig heeft. Steenhouwers, voegers, leidekkers, schilders en molenmakers zijn het meest optimistisch; timmerlieden en glazeniers het meest pessimistisch.

Opleiden medewerkers

Veruit het grootste deel van de bedrijven leidt de eigen medewerkers zelf op. Dat geldt voor 68% van de bedrijven. Het resterende deel van de bedrijven (32%) leidt zelf op in combinatie met externe scholing en cursussen. Voor deze groep speelt het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE), een betrekkelijk nieuwe speler op de scholingsmarkt voor restauratie van monumenten, een belangrijke rol.

Opleidingsniveau medewerkers

Het gemiddeld opleidingsniveau van de medewerkers is vmbo en mbo, met een groeiend aandeel voor het mbo (op dit moment circa 60%). Uitschieters zijn de stenhouwers en glazeniers met een substantieel aandeel van hbo'ers en universitair opgeleiden.

Deel 3: Certificering van bedrijven

Aan de brancheorganisaties is gevraagd een oordeel te geven over het nut van kwaliteitsbevordering door middel van richtlijnen. Binnen de restauratie bestaan in grote lijnen 2 typen richtlijnen; de uitvoeringsrichtlijnen en de beoordelingsrichtlijnen. De uitvoeringsrichtlijnen (URL's) bevatten de technische afspraken, juridische en procedurele aspecten van het werk aan monumenten. Ze beschrijven hoe een bepaald deel van het werk het beste kan worden uitgevoerd. De beoordelingsrichtlijnen (BRL's) bevatten eisen en werkafspraken voor het bedrijfsmatig aantoonbaar en systematisch borgen van kwaliteit. Ze geven weer aan welke eisen een bedrijf moet voldoen om gecertificeerd te worden. BRL's en certificering zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De richtlijnen, zowel de URL's als de BRL's, worden ontwikkeld door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumenten (ERM).

Kwaliteit als onderscheidend kenmerk

Alle brancheorganisaties onderschrijven het cruciale belang van kwaliteit. Dat is wat de leden-bedrijven onderscheidt van de niet gekwalificeerde bedrijven, de beunhazen en de cowboys. Alle branches zijn in de afgelopen jaren nauw betrokken geweest bij het ontwerpen van de kwaliteitsrichtlijnen (uitvoeringsrichtlijnen) en de leden werken zonder uitzondering conform de eisen.

Certificering

Met de beoordelingsrichtlijnen ligt het anders. De gedachte is dat gecertificeerde bedrijven bij opdrachten meer dan een streepje voor hebben op niet gecertificeerde bedrijven, omdat ze bewezen hebben monumentenklassen inhoudelijk en procedureel te kunnen klaren en de beschikking hebben over volledig gekwalificeerde medewerkers. Theorie en praktijk willen evenwel nogal eens afwijken. Vrijwel alle branches erkennen het nut van certificering van hun leden-bedrijven, maar hebben namens de leden de nodige voorbehouden. De grootste obstakels zijn:

- De kosten van certificering. Vooral voor kleine bedrijven zijn de kosten van vaststelling en toetsing door een erkend certificeringsbedrijf relatief hoog. De kosten kunnen oplopen tot Euro 5000 per jaar;
- Leden-bedrijven verwachten weinig effect van het gecertificeerd zijn waardoor de kosten niet opwegen tegen de baten;
- Er zijn onvoldoende voorbeeldprojecten waarbij gecertificeerde bedrijven voorrang kregen bij opdrachten om collega-bedrijven over de streep te halen;
- Reeds gecertificeerde gespecialiseerde bedrijven geven te kennen dat opdrachtgevers noch hoofdaannemers zich veel aan het hebben van een certificaat gelegen laten liggen en er niet op selecteren. De prijs is nog altijd in hoge mate bepalend. Bedrijven vragen zich af of ze zich de moeite en de kosten niet beter kunnen besparen;
- Leden-bedrijven zien niet alleen op tegen de kosten, maar ook tegen de papieren rompslomp.

Certificering is geen hobby van bedrijven of brancheorganisaties. Het sluit aan bij de noodzaak het cultureel erfgoed zo goed en verantwoord mogelijk te laten overleven. Bedrijven investeren via hun certificering in de kwaliteit van hun medewerkers, kennis en kunde en materialen. Dat dient niet alleen een -onderscheidend- eigen bedrijfsbelang, ook de monumenten varen er wel bij. Het gaat immers om een breed algemeen maatschappelijk belang: het behoud van onze monumenten voor volgende generaties.

Overigens kent een drietal brancheorganisaties het gecertificeerd zijn van een bedrijf als toetredingseis voor het lidmaatschap; de leidekkers, steenhouwers en timmerlieden.

Conclusie is dat wil het aantal gecertificeerde bedrijven bij de gespecialiseerde aannemers stijgen, de

kosten van certificering zullen moeten dalen, opdrachtgevers bij voorrang gecertificeerde bedrijven moeten inschakelen en subsidieregelingen het gunnen van opdrachten aan gecertificeerde bedrijven aantrekkelijker moeten maken.

Conclusies en Aanbevelingen

- Het voorliggend onderzoek is een update van het onderzoek uit januari 2018 verricht door het Economisch Bureau voor de Bouw (EIB), zij het in afgeslankte vorm. Onderzocht zijn de ontwikkelingen en verwachtingen met betrekking tot omzet, werkgelegenheid en scholing. Daarnaast is aan de aangesloten brancheorganisaties gevraagd naar hun oordeel over kwaliteitsbevordering in onderhoud en restauratie van monumenten in het algemeen en certificering van de leden-bedrijven in het bijzonder.
- Het onderzoek strekt zich uit over een negental branches, te weten de erfgoedhoveniers, glazeniers, leidekkers, molenmakers, restauratieschilders, smeden, steenhouwers, timmerlieden en voegers. Deze branches vormen met elkaar het GA-Platform Restauratie.
- Sinds 2018 is het aantal bedrijven in deze sector met 20 gegroeid tot in totaal 380 bedrijven. Naast restauratiewerkzaamheden verrichten veel van deze bedrijven ook andere activiteiten. De totale omzet van de 380 bedrijven bedraagt 402 miljoen, waarvan uit restauratiewerkzaamheden 241 miljoen.
- Het coronavirus speelt een marginale rol in de bedrijfsuitoefening. Slechts 9% van de bedrijven ondervindt schade door teruggetrokken opdrachten.
- Gelet op het karakter van de restauratiemarkt die in hoge mate subsidiegedreven is en er qua beschikbare middelen op korte en middellange termijn geen grote fluctuaties optreden, is het verklaarbaar dat de omzetverwachtingen voor de komende tijd (maanden, jaren) binnen niet al te grote schommelingen vertonen.
- Dat het aantal medewerkers in ruim 2 jaar met enkele honderden is gegroeid, is verklaarbaar door het grotere aantal bedrijven, de opleving van de economie en extra investeringen van met name de rijksoverheid in het onderhoud van monumenten via het programma Erfgoed Telt. Het aantal ZZP'ers is absoluut en relatief gedaald. Ook in de restauratiewereld hecht men weer meer aan een grote vaste kern aan medewerkers en een minder grote flexibele schil. Dit heeft ook te maken met de zeer specialistische aard van de werkzaamheden.
- Voor wat betreft de personeelssterkte in de komende jaren overheerst het optimisme. Bedrijven verwachten 400 extra medewerkers aan te trekken.
- Bedrijven leiden hun medewerkers merendeels zelf op. Dit is ook een gevolg van de totale kaalslag van het gespecialiseerde beroepsonderwijs bij de ROC's. Het bekostigd onderwijs gaat geheel aan deze sector voorbij. De bijdrage die de overheid nu levert om de beroepsopleidingen weer op de rails te zetten, dient structureel van aard te zijn. Het algemeen belang van behoud van het cultureel erfgoed vraagt om een participerende overheid.
- Kwaliteit als cruciaal onderscheidend kenmerk van de bedrijfsvoering wordt steeds belangrijker. Overheden en andere opdrachtgevers van onderhoud en restauratie van monumenten stellen steeds hogere eisen aan de uitvoering. Ook nieuwe wetgeving (WKB en Omgevingswet), eisen aan duurzaamheid, verdroging door klimaatverandering, vragen om een steeds grotere professionalisering bij de uitvoerende partijen. Certificering van bedrijven is een belangrijk wapen om die professionalisering te bereiken. Met name de kleinere GA-bedrijven lopen tegen de hoge kosten aan, reden waarom het aantal gecertificeerde bedrijven nauwelijks groeit. Wil die groeislag kunnen worden gemaakt, zullen de kosten moeten dalen en opdrachtgevers bij werken voorrang moeten verlenen aan gecertificeerde bedrijven.
- Subsidiegelden zouden allen verstrekt moeten worden als de uitvoerende bedrijven

aantoonbaar gekwalificeerd zijn.+

- Van groot belang voor de sector blijft de continuïteit in de middenstromen. De bedrijfsvoering van de betrokken bedrijven is gelet op de aard van de werkzaamheden gericht op de middellange en lange termijn.

GA-Platform Restauratie
Gouda, september 2020